

Danuta Seroka, Elżbieta Łabuńska

WŚCIEKLIZNA W 1999 ROKU

W epidemiologicznej analizie występowania wścieklizny w Polsce w 1999 roku wykorzystano informacje, zaczerpnięte z następujących źródeł:

- 6 861 ankiet osób szczepionych przeciw wściekliznie, nadesłanych przez Wojewódzkie Stacje Sanitarne-Epidemiologiczne
- druki Mz-56
- dane epizootyczne udostępnione przez Główny Inspektorat Weterynarii

ZACHOROWANIA LUDZI I ZWIERZĄT

W 1999 roku nie stwierdzono w Polsce zachorowań ludzi na wściekliznę. Natomiast w 12 województwach zarejestrowano 1 184 przypadki zachorowań wśród zwierząt (w 1998 - 1 348; 1997 - 1 525; 1996 - 2 557). Wścieklizny zwierząt nie zarejestrowano w województwach: dolnośląskim, lubuskim, opolskim i zachodnio-pomorskim. Najwięcej przypadków wykryto w województwie warmińsko - mazurskim (338), a ponadto w podlaskim 202, kujawsko - pomorskim 197 i mazowieckim 175. Wściekliznę nietoperzy stwierdzono w województwach: mazowieckim (2 przyp.), pomorskim (1 przyp.) i warmińsko - mazurskim (1 przyp.). Wścieklizna zwierząt dzikich stanowiła 79% wszystkich zachorowań zwierząt, w tym wścieklizna lisów - 62%. Zgłoszono 1 przypadek wścieklizny wilka i 1 przypadek wścieklizny szczura. Liczby chorych zwierząt i liczby ludzi szczepionych przeciw wściekliznie podano w tabeli I.

SZCZEPIENIE PRZECIW WŚCIEKLIZNIE ZWIERZĄT DZIKICH

W tabeli II przedstawiono realizację planu doustnych szczepień zwierząt dzikich na terenie kraju w 1999 roku. Wyłożono 5 481 316 przynęt ze szczepionką (5 258 100 w 1998 r., 4 703 000 - w 1997 r.). Szczepienia nie były wykonywane w województwach podlaskim i świętokrzyskim oraz wykonywane w niewielkim wymiarze - w lubelskim i warmińsko-mazurskim.

Epizootia wścieklizny została opanowana na zachodnich terenach kraju, w województwach: dolnośląskim, lubuskim, opolskim, pomorskim, śląskim i zachodnio-pomorskim, objętych akcją szczepień doustnych od 1993 roku. Nie chorują tam również zwierzęta domowe, co potwierdza obserwacje ostatnich dziesięcioleci, że wścieklizna zwierząt dzikich była źródłem zakażenia dla ludzi i zwierząt domowych. Epizootia wścieklizny szerzy się obecnie w województwach północno-wschodnich i wschodnich, głównie w podlaskim i warmińsko-mazurskim, gdzie szczepień doustnych jeszcze nie prowadzono, bądź dopiero się rozpoczynają. Stopniowe opanowywanie epizootii nie jest równoległe ze spadkiem liczby szczepionych ludzi; w większości, szczepione są osoby narażone przez zwierzęta, u których nie wykluczono wścieklizny. Problem ten

Tab e l a I. Liczba zwierząt chorych na wściekliznę (AB) i liczba ludzi szczepionych przeciw wściekliznie zwierzęta chore (AB) i podejrzane o wściekliznę (CD) w 1999 r.

Tab l e I. Number of rabid animals (AB) and number of vaccinated persons exposed by rabid (AB) or rabies suspected (CD) animals in Poland in 1999

Zwierzę	Liczba zwierząt chorych	%	Liczba osób szczepionych z powodu styczności ze zwierzętami kategorii			Razem
			AB	C	D	
Pies	31	3	143	3425	655	4223
Kot	50	4	156	635	61	852
Zwierzęta hodowlane	165	14	503	31	5	539
Lis	733	62	411	106	1	518
Borsuk	12	1	10	6	0	16
Jenot	148	13	47	4	0	51
Kuna	28	2	40	35	0	75
Tchórz	7	1	1	13	0	14
Łasica	0	0	0	12	0	12
Wilk	1	0	0	2	0	2
Nietoperz	4	0	4	19	0	23
Szczur	1	0	0	233	0	233
Mysz	0	0	0	24	0	24
Piżmak	0	0	0	0	0	0
Wiewiórka	0	0	0	48	0	48
Dziki chomik	0	0	0	5	0	5
Dzikie przeżuwacze	4	0	21	86	19	126
Jeż	0	0	0	11	0	11
Kret	0	0	0	15	0	15
Zając	0	0	0	12	0	12
Dzik	0	0	0	10	0	10
Inne	0	0	0	12	2	14
Niezidentyfikowane	0	0	0	38	0	38
Razem	1184	100	1336	4782	743	6861

AB - zwierzę wściekłe, wścieklizna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C - wścieklizna u zwierzęcia nie wykluczona

D - zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

ilustruje tabela III. Ponad 20% osób szczepionych przeciw wściekliznie w 1999 r. pochodziło z terenu województw wolnych od wścieklizny; osoby te zaszczepiono z powodu narażenia przez zwierzęta kategorii C. Zmniejsza się natomiast liczba osób narażonych przez zwierzęta chore. W roku 1999, w ogniskach wścieklizny zaszczepiono 1336 osób (w 1998 - 1408; 1997 - 1525; 1996 - 2768). Największe zagrożenie ludzi wścieklizną zanotowano w województwach: kujawsko-pomorskim, podlaskim i warmińsko-mazurskim.

Table II. Szczepienie* doustne zwierząt dzikich przeciw wściekliznie w Polsce w 1999 roku na tle sytuacji epizootologicznej wścieklizny

Table II. Oral vaccination of wild animals against rabies in Poland in 1999. Number of animal rabies cases

Województwo	Liczba rozłożonych przynęt ze szczepionką	Liczba przypadków wścieklizny wśród zwierząt domowych	Liczba przypadków wścieklizny wśród zwierząt dzikich
Dolnośląskie	468991	0	0
Kujawsko-pomorskie	267200	66	131
Lubelskie	4050	2	53
Lubuskie	456000	0	0
Łódzkie	472400	3	24
Małopolskie	463600	5	20
Mazowieckie	329019	17	158
Opolskie	280680	0	0
Podkarpackie	191600	13	69
Podlaskie	0	47	155
Pomorskie	574484	0	5
Śląskie	295000	1	0
Świętokrzyskie	0	1	45
Warmińsko-mazurskie	95180	86	252
Wielkopolskie	841412	5	26
Zachodniopomorskie	741700	0	0
Razem	5481316	246**	938

* dane Głównego Inspektoratu Weterynarii

** w 162 przypadkach zwierzęta hodowlane zakażone na pastwiskach

REJESTRACJA OSÓB NARAŻONYCH NA ZAKAŻENIE

W roku 1999 otrzymano o 145 (2%) mniej formularzy do rejestracji osób szczepionych przeciw wściekliznie niż zarejestrowana liczba w druku Mz-56. Dane dotyczące rejestracji szczepień ludzi przeciw wściekliznie w poszczególnych województwach zawiera tabela III. W porównaniu z rokiem 1998, liczba osób szczepionych w ogniskach zmalała o 72 osoby - lecz jest to spadek nieznaczący. Obecność ognisk epizootycznych w północnej i wschodniej części kraju stanowi wciąż aktualne zagrożenie dla ludzi i źródło zakażenia dla zwierząt, również na terenach, gdzie epizootia jest już opanowana. Obecność tych ognisk jest przyczyną wysokiej liczby szczepień ludzi, narażonych przez zwierzęta, u których nie można było wykluczyć wścieklizny. W świadomości lekarza, podejmującego decyzję o szczepieniu człowieka zawsze jest niepokój, że mógł to być przypadek „importowany” z sąsiedniego województwa.

W Polsce mężczyźni byli częściej szczepieni niż kobiety (tab. IV); okresem najwyższej liczby szczepień był II i III kwartał roku (tab. V); szczepienia na wsi były częściej podejmowane z powodu narażenia przez zwierzęta chore (AB), natomiast w mieście - przez zwierzęta, u których nie wykluczono wścieklizny (C) - tabela VI.

Tabela III. Liczba ludzi szczepionych przeciw wściekliznie w Polsce w 1999 r. narażonych przez zwierzęta chore (AB) i podejrzane (CD)

Table III. Number of persons vaccinated against rabies in Poland in 1999, exposed to rabid (AB) or rabies suspected (CD) animals

Województwo	Liczba osób szczepionych z powodu zwierząt kategorii			Razem	Rejestracja Mz-56
	AB	C	D		
Dolnośląskie	0	251	27	278	267
Kujawsko-pomorskie	346	381	42	769	764
Lubelskie	43	216	14	273	270
Lubuskie	0	95	10	105	102
Łódzkie	14	268	24	306	294
Małopolskie	38	560	106	704	701
Mazowieckie	166	588	27	781	833
Opolskie	0	40	7	47	51
Podkarpackie	83	333	48	464	456
Podlaskie	198	172	29	399	397
Pomorskie	1	360	36	397	407
Śląskie	1	461	29	491	652
Świętokrzyskie	19	120	15	154	146
Warmińsko-mazurskie	399	425	230	1054	1028
Wielkopolskie	28	268	41	337	340
Zachodniopomorskie	0	244	58	302	298
Razem	1336	4782	743	6861	7006

AB - zwierzę wściekłe, wścieklizna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C - wścieklizna u zwierzęcia nie wykluczona

D - zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

Tabela IV. Wiek i płeć osób szczepionych przeciw wściekliznie w Polsce w 1999 roku

Table IV. Human antirabies vaccination in Poland in 1999 by age and sex

Płeć	Wiek	0-6	7-18	> 18	Razem
Mężczyźni		344	1379	2296	4019
Kobiety		251	876	1715	2842
Razem		595	2255	4011	6861

ZWIERZĘCE ŹRÓDŁA NARAŻENIA LUDZI NA ZAKAŻENIE WŚCIEKLIZNĄ

Dane z tego zakresu przedstawiają tabele I, VII i VIII. Najczęstszą przyczyną podejmowania szczepień ludzi było narażenie przez podejrzane o zakażenie i chore zwierzęta domowe - 89% szczepionych (tab. I). Ta tendencja utrzymuje się od lat - na szczepienie w większości przypadków narażają: zbiegłe lub padłe i zabite, niebadane psy i koty (tab. VIII). Nie we wszystkich ogniskach istnieje narażenie człowieka i konieczność jego szczepienia: jak wynika z tabeli VII - w 1999 roku tylko 415 zwierząt

Tab e l a V. Sezonowość szczepień ludzi przeciw wściekliznie w Polsce w 1999 roku
 Table V. Seasonal distribution of human antirabies vaccination in Poland in 1999, by quarter

Kwartał	Kategoria osób szczepionych			
	AB	C	D	razem
I	262	1059	163	1484
II	268	1461	255	1984
III	302	1425	226	1953
IV	504	837	99	1440
Razem	1336	4782	743	6861

AB - zwierzę wściekłe, wścieklizna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C - wścieklizna u zwierzęcia nie wykluczona

D - zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

Tab e l a VI. Szczepienie ludzi przeciw wściekliznie w Polsce w mieście i na wsi w 1999 roku
 Table VI. Human antirabies vaccination in Poland in 1999 according to urban/rural distribution of cases

	Liczba osób szczepionych z powodu zwierząt kategorii			
	AB	C	D	razem
Miasto	124	3010	402	3536
Wieś	1211	1768	340	3319
Razem	1335	4778	742	6855

AB - zwierzę wściekłe, wścieklizna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C - wścieklizna u zwierzęcia nie wykluczona

D - zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

chorych (205 dzikich i 210 domowych), wśród 1 184 zarejestrowanych, było przyczyną szczepienia 1 336 osób.

Podejrzane o zakażenie zwierzęta dzikie należy, traktować jako zwierzęta chore.

Wciąż pozostaje nikły udział diagnostyki laboratoryjnej w badaniach różnicujących (tab. VIII).

SKUTECZNOŚĆ SZCZEPIEŃ LUDZI PRZECIW WŚCIEKLIŹNIE

Na ocenę skuteczności szczepień, obok immunogennej wartości stosowanej szczepionki i surowicy składają się następujące czynniki:

- ciężkość obrażeń zadawanych przez zwierzęta chore i podejrzane,
- czas podania szczepionki po narażeniu,
- przestrzeganie schematu szczepienia zalecanego przez producenta.

W ogniskach wścieklizny w Polsce w 1999 roku chorowało średnio jedno zwierzę i narażało na zakażenie 3,2 osoby. W ogniskach zaszczepiono 1 336 osób, w tym 184 osoby były pokąsane lub podrapane, zaś 1 152 osoby nie miały uszkodzenia powłok (tab. VII).

Table VII. Narazenie ludzi na zakażenie w ogniskach wścieklizny (AB) w Polsce w 1999 r. Liczby chorych zwierząt domowych i dzikich mających kontakt z ludźmi, liczby osób szczepionych, ekspozycja na zakażenie

Table VII. Human exposure in animal rabies foci (AB) in Poland in 1999. Number of rabid domestic and wild animals (AB)

Województwo	Liczba ognisk wścieklizny, w których szczepiono ludzi	Liczba chorych zwierząt		Liczba szczepionych osób		
		dzikich	domowych	uszkodzenia powłok skóry	bez uszkodzeń powłok skóry	Razem
Dolnośląskie	0	0	0	0	0	0
Kujawsko-pomorskie	94	37	57	33	313	346
Lubelskie	17	13	4	7	36	43
Lubuskie	0	0	0	0	0	0
Łódzkie	7	5	2	1	13	14
Małopolskie	13	8	5	5	33	38
Mazowieckie	56	39	17	6	160	166
Opolskie	0	0	0	0	0	0
Podkarpackie	27	17	10	28	55	83
Podlaskie	68	29	39	25	173	198
Pomorskie	1	1	0	0	1	1
Śląskie	1	0	1	0	1	1
Świętokrzyskie	8	8	0	0	19	19
Warmińsko-mazurskie	115	44	71	73	326	399
Wielkopolskie	8	4	4	6	22	28
Zachodniopomorskie	0	0	0	0	0	0
Razem	415	205	210	184	1152	1336

* opracowano na podstawie ankiet osób szczepionych z powodu zwierząt z rozpoznaną wścieklizną

Table VIII. Przyczyny szczepień przeciw wściekliznie w kategorii C w 1999 roku

Table VIII. Human antirabies vaccination caused by rabies suspected animals (C)

Liczba osób szczepionych z powodu:*		Liczba osób szczepionych ponieważ:			
zwierząt domowych	zwierząt dzikich	zwierzę zbiegło	zwierzę: zabite, padłe, nie badane	nie uwzględniono wyników badań laboratoryjnych**	brak wywiadu o zwierzęciu
4091	653	4254	351	18	2

* w 38 przypadkach nie rozpoznano zwierzęcia

** w 157 przypadkach wykluczono laboratoryjnie wściekliznę u zwierzęcia i przerwano szczepienia człowieka

Tabela IX. Narażenie ludzi na zakażenie wścieklizną w Polsce przez zwierza chore (AB) i podejrzane (CD) domowe i dzikie w 1999 roku. Rodzaj narażenia

Table IX. Human exposure to rabies infection in Poland in 1999 by rabid (AB) and rabies suspected (CD) domestic and wild animals. Kind of injures

	Liczba osób podejrzanych o zakażenie przez												
	psy i kot			zwierzęta hodowlane			zwierzęta dzikie*			zwierzęta dzikie**			niezidentyfikowane
	AB	C	D	AB	C	D	AB	C	D	AB	C	D	C
W ankiecie brak danych o ekspozycji	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Brak kontaktu, mleko, kontakty pośrednie, dotykanie skóry	72	87	18	111	2	0	256	49	0	8	17	5	1
Oślinienie	134	135	15	362	16	0	196	49	0	13	40	14	0
Podrapanie	12	54	12	6	0	0	9	14	0	0	5	0	0
Pokąsanie powierzchowne dłoni lub głowy	46	1077	257	23	9	5	37	298	1	0	23	0	11
Pokąsanie głębokie dłoni lub głowy	2	146	66	0	2	0	1	36	0	0	1	0	2
Pokąsanie powierzchowne tułowia, kończyn, ramion	28	2355	312	1	2	0	13	78	0	0	23	2	20
Pokąsanie głębokie tułowia, kończyn, ramion	5	205	35	0	0	0	1	9	0	0	11	0	0
Razem	299	4060	716	503	31	5	513	533	1	21	120	21	38

* zwierzęta kłuszące: lis, borsuk, jenot, kuna, piżmak, wilk, tchórz, wiewiórka, szczur, mysz, kret, dziki chomik

** zwierzęta niekłuszące: sarna, zając, dzik

AB - zwierzę wściekłe, wścieklizna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C - wścieklizna u zwierzęcia nie wykluczona

D - zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

Tabela X. Postępowanie zapobiegawcze u osób narażonych na zakażenie wścieklizną w Polsce w 1999 roku

Ta b l e X. Prophylactic procedures in persons exposed to rabies infection in Poland in 1999

		Liczba osób szczepionych z powodu zwierząt kategorii:		
		AB	C	D
Łączna liczba osób szczepionych		1336	4782	743
Podano surowicę	do 72 godz. po ekspozycji	1	17	3
	powyżej 72 godz. po ekspozycji	8	1	1
Podano szczepionkę	do 72 godz. po ekspozycji	307	2915	631
	4-6 dni po ekspozycji	542	835	71
	7-14 dni po ekspozycji	438	823	33
	powyżej 14 dni po ekspozycji	47	152	7
Brak informacji w ankiecie o czasie podania szczepionki		2	57	1
Szczepiono zgodnie z instrukcją		1335	4713	729
Brak informacji w ankiecie o liczbie podanych dawek szczepionki		0	2	4

Najwięcej ciężkich pokąsań zadają chore i podejrzone o zakażenie psy i koty (tab. IX). "

W 1999 roku stwierdzono następujące uchybienia w wykonawstwie szczepień (tab. X):

- surowicę przeciw wściekliznie zastosowano tylko u 9 osób narażonych przez zwierzęta chore i u 22 osób - przez zwierzęta podejrzone o zakażenie,
- późne (7 dni i powyżej od ekspozycji) szczepienia rozpoczęto u 1 500 osób,
- głównym odstępstwem od schematu szczepienia był brak dawki przypominającej lub kontynuowanie szczepień, pomimo wykluczenia wścieklizny u narażającego zwierzęcia.

Szczepienia przeciw wściekliznie w 1999 roku były skuteczne.

BEZPIECZEŃSTWO SZCZEPIEŃ

W 1999 roku zgłoszono następujące odczyny poszczepienne, wyłącznie o słabym lub umiarkowanym nasileniu: 10 miejscowych, 3 ogólne i 1 alergiczny.

D.Seroka, E.Łabuńska

RABIES IN POLAND IN 1999

SUMMARY

Mass oral vaccination of wild animals against rabies which was introduced in 1993, shows a positive impact on the epizootic situation of rabies in Poland. Sources of wild and domestic animal rabies are present on the northeast part of the country, uncovered by oral vaccination. No cases of rabies in human beings have been reported in Poland in 1999.

Out of 6 861 vaccinees, only 1 336 (19%) were bitten by or were in contact with a rabid animals. Main reason of vaccination against rabies were contacts with animals category C (rabies not excluded; 4 782 cases, 69%) or category D (animals healthy during the exposition, 743 cases, 10%).

Adres autorek:

Danuta Seroka

Elżbieta Łabuńska

Zakład Epidemiologii Państwowego Zakładu Higieny

ul. Chocimska 24, 00-791 Warszawa